

O‘TKIR HOSHIMOV VA GRAHAM GRIN ROMANLARINING QIYOSIY TAHLIL

Yusupova Shodiya Kerimbayevna

O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’lim vazirligi huzuridagi ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalari agentligi tizimidagi Olmazor tuman ixtisoslashtirilgan maktabi IELTS fakultativ mashg‘ulot o‘qituvchisi
shodiyayusupova1994@gmail.com
ORCID iD: 0009-0006-7600-0551

ANNOTATSIYA. Mazkur tadqiqotda o‘zbek yozuvchisi O‘tkir Hoshimovning “Tushda kechgan umrlar” romani hamda ingliz yozuvchisi Graham Grinning “The Quiet American” (Tinch amerikalik) romani qiyosiy-tipologik metod asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda har ikki asarda urush mavzusining yoshlar taqdiri bilan bog‘liqligi, urushning inson ruhiyati va axloqiy qarashlariga ta’siri o‘rganiladi. Rustam va Piyl obrazlari orqali urush tufayli yuzaga keladigan ruhiy travma, “yo‘qotilgan avlod” fenomeni va siyosiy tizimlarning yosh avlod hayotiga ta’siri yoritiladi. Shuningdek, romanlarning kompozitsion qurilishi, badiiy psixologizm elementlari va mualliflarning estetik yondashuvlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot natijasida har ikki roman turli milliy adabiyotlarga mansub bo‘lsa-da, urushning insoniy fojiga olib kelishi va ayniqsa yoshlar taqdiriga halokatli ta’sir ko‘rsatishi umumiy g‘oya sifatida namoyon bo‘lishi aniqlanadi.

Kalit so‘zlar: qiyosiy adabiyotshunoslik, urush romani, yoshlar taqdiri, ruhiy travma, «yo‘qotilgan avlod», tragik pafos, badiiy psixologizm.

ABSTRACT. This study provides a comparative analysis of the novels *The Lives Spent in Dreams* by Uzbek writer O‘tkir Hoshimov and *The Quiet American* by British writer Graham Greene. Using a comparative-typological method, the study examines how the theme of war influences the fate of the younger generation in both works. Special attention is paid to the psychological trauma caused by war, the phenomenon of the “lost generation,” and the moral dilemmas faced by the characters. Through the images of Rustam and Pyle, the research explores how political systems impose war on young individuals and shape their destinies. The study also analyzes the compositional structure, narrative techniques, and artistic psychology used by the authors. The findings demonstrate that despite belonging to different literary traditions, both novels present war as a destructive force that deeply affects human life, particularly the fate and worldview of the younger generation.

Keywords: comparative literary studies, war novel, the fate of the youth, psychological trauma, "the lost generation," tragic pathos, artistic psychologism.

KIRISH

Urush – yigirmanchi asr adabiyotining eng markaziy va og‘riqli mavzularidan biri sifatida adabiyotda alohida o‘rin egallagan. O‘tkir Hoshimovning «Tushda kechgan umrlar» (1994) va Graham Grinning «Tinch amerikalik» (*The Quiet American*, 1955) romanlari turli millat va davr mahsuli bo‘lsada, ikkisi ham bir xil insoniy savol atrofida qurilgan: “urush yosh avlod taqdiriga nimalar olib keldi?” Ushbu tadqiqotda ikkala asardagi urush va yoshlar taqdiri masalasi qiyosiy-tipologik usulda tahlilga tortiladi.

O'.Hoshimovning romani uchta yirik tarixiy qatlamni qamrab oladi: 1930-yillar «Qatag'on» repressiyalari, 1980-yillar sovet-afg'on urushi va siyosiy «o'zbeklar ishi» kabi tarixiy voqealar. Bosh qahramon Rustam Sovet tuzumi tomonidan Afg'onistonga yuboriladi – u o'zi ishonadigan qiymatlar emas, begona siyosiy manfaat uchun jang qiladi. G.Grin esa AQShning Vyetnamdagi ilk aralashuvini (1950-yillar) ko'rsatib, yosh amerikalik Piyl idealizmi Vyetnam xalqini qanday halokat yoqasiga olib kelishini tasvirlaydi. Ikkala romanda ham urush shaxsiy tanlov emas – siyosiy tizim yosh avlodga yuklab qo'ygan majburiyat sifatida ko'rsatiladi.

Rustam va Piyl – «yo'qotilgan avlod» fenomenining ikkita turli ko'rinishidir. Rustam urushda jismonan ham ruhan ham sinadi: do'sti Xayriddin uning o'rniga halok bo'ladi, bu vijdon azobidan u umrining oxirigacha qutula olmaydi. Urushdan qaytgach, kasallik, ijtimoiy adolatsizlik va tushkunlik uni fojiali o'limga olib boradi. Piyl esa urushni o'zi «uyushtiruvchi» bo'ladi: aqidaparast idealizm uning g'ayriinsoniy harakatlarini oqlaydigan qalqonga aylanadi. Fauler unga shunday deydi:

"He was young and ignorant and silly and he got involved... He never saw anything he hadn't heard in a lecture-hall." – "U yosh, go'r va tentak edi, aralashib qoldi... Ma'ruzalar zalida eshitganlaridan boshqa narsani ko'rmagan edi." (Greene G., 1955, 43).

Ikkala qahramon ham oxirida urushning qurboniga aylanadi. Rustam jismonan, Piyl esa o'z qo'li bilan qurib qo'ygan ziddiyat aro'ado bo'ladi.

O'.Hoshimov ruhiy travmani naturalistik-psixologik realizm orqali ifodalaydi – Rustamning kayfiyat o'zgarishlari, behalovat tushlar, jamiyatdan ajralib qolishi zamonaviy PTSD belgilariga to'liq mos keladi. Said Ahmad romanga bergan bahosida: «Romanni loqayd-hayajonsiz o'qib bo'lmaydi. U kitobxonni larzaga soladi» (Scribd, 2025) deydi. G.Grin esa travmani axloqiy-falsafiy kategoriyaga ko'taradi: Fauler Piylning o'limiga sabab bo'lgandan so'ng vijdon azobidan qocholmaydi:

"Everything had gone right with me since he had died, but how I wished there existed someone to whom I could say that I was sorry." – "U o'lgandan beri ishlarim besh bo'lgan-u, lekin qaniydi, afsusdaman, deb aytadigan biror zot bo'lsa." (Greene G., 1955, 189).

Demak, O'.Hoshimovda travma jismoniy-ruhiy, G.Grinda esa axloqiy-ruhiy xarakter kasb etadi – ammo ikkalasi ham bir xil haqiqatga keladi: urushning jarohati jang tugagandan keyin ham bitmaydi.

O'.Hoshimov poliperspektiv kompozitsiyadan foydalanadi, Rustamning kundaligi va tergov hujjatlari almashib keladi. Bu ikki ovoz sifatida ham shaxsning haqiqati ham tizimning rasmiy tili o'rtasidagi ziddiyatni yanada keskin tasvirlaydi. Kuz manzarasining boshida ham, oxirida ham takrorlanishi aylanma kompozitsiya hosil qiladi: «Kuz o'lim to'shagida yotgan bemorga o'xshaydi» (Teletype, 2020). G.Grin retrospektiv yondashuv tanlaydi – asar o'lim bilan boshlanib, keyin orqaga qaytadi. Birinchi shaxs tilidan hikoya qilish Faulerning subyektiv idrokini va axloqiy noaniqligini ta'minlaydi. Ikkala usul ham urushning tasodifiy narsa emas, oldindan belgilangan taqdir ekanligini ko'rsatadi.

Ikkala roman ham «urush romani» janrini milliy o'ziga xoslik bilan yangilaydi. Ammo ularning eng muhim mushtarakligi – urush yoshlarga nisbatan g'ayriinsoniy kuch ekanligini bir ovozdan e'lon qilishidir. O'.Hoshimovda bu hukm samimiy lirik ohangda, Grinda kinoyaviy-falsafiy tarzda yangraydi. Ikki xalq – o'zbek va ingliz –

adabiyoti ana shu umumiy insoniy haqiqatda uchrashadi: urush barcha davrlar va barcha xalqlarda yoshlikning dushmani sifatida tarannum etiladi.

Xulosa

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, O'tkir Hoshimov va Graham Grin romanlarida urush turli tarixiy va siyosiy sharoitlarda tasvirlangan bo'lsa-da, uning inson taqdiriga ta'siri umumiy badiiy g'oya sifatida namoyon bo'ladi. Rustam va Piyl obrazlari orqali urush yosh avlod hayotini izdan chiqaruvchi, ularni ruhiy va axloqiy sinovlarga duchor etuvchi kuch sifatida talqin qilinadi. Hoshimov asarida urush insoniy fojia va ruhiy jarohat sifatida tasvirlansa, Greene romanida u siyosiy idealizm va axloqiy mas'uliyat muammolari bilan bog'lanadi. Natijada har ikki yozuvchi urushning insoniyat uchun eng katta tahdidlardan biri ekanini, ayniqsa yosh avlodning kelajagini barbod qiluvchi omil ekanini badiiy jihatdan asoslab beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hoshimov O'. Tushda kechgan umrlar. – Toshkent: MERIYUS, 2017. – 288 b.
2. Greene G. The Quiet American. – London: Heinemann, 1955. – 208 p.
3. Хализев В. Е. Теория литературы. – М.: Высшая школа, 2002. – 437 с.
4. Дарвин М. Н., Магомедова Д. М. Теория литературных жанров. – М.: Академия, 2012. – 384 с.
5. Прозоров В. В., Елина Е. Г. Введение в литературоведение. – М.: Флинта, 2012. – 224 с.
6. Sharrock R. Saints, Sinners, and Comedians. – Notre Dame: ND Press, 1984. – 302 p.
7. Land S. K. The Human Imperative. – New York: AMS Press, 2008. – 245 p.
8. Sabau G. D. Graham Greene's The Quiet American: A Sartrean Existentialist Critique // Studii de știință și cultură. – 2012. – Vol. VIII, Nr. 3. – P. 13–21.
9. Qosimov A., Xolmatov O. «Tushda kechgan umrlar» va Remarkning asarlarining mushtarakligi // Modern Science and Research. – 2025.
10. Teletype. «Tushda kechgan umrlar» haqida. – URL: https://teletype.in/@mutolaa_sehri/tushdakechgan (09.04.2026).